

Z P R Á V A

o výsledcích cíleného státního zdravotního dozoru zaměřeného na sledování bezpečnosti lihovin podávaných v provozovnách stravovacích služeb

V roce 2013 byl hlavním hygienikem České republiky vyhlášen cílený státní zdravotní dozor (stále „SZD“) zaměřený na sledování bezpečnosti lihovin podávaných v provozovnách stravovacích služeb, a dále zda jsou splněny požadavky pro jejich uvádění na trh.

Rozsah cíleného SZD byl stanoven tak, že kontroly sledovatelnosti a označování lihovin probíhaly jako běžný výkon státního zdravotního dozoru. SZD byl rovněž zaměřen na sledování přítomnosti a koncentrace vybraných kontaminujících látek v lihovinách. Počty odebraných vzorků pro účely laboratorního vyšetření nebyly pevně stanoveny a rozhodnutí o odběru bylo ponecháno na regionálních úrovních.

V rámci tohoto cíleného úkolu byla provedena kontrola:

- označení lihovin podle vyhlášky č. 113/2005 Sb., ve znění pozdějších předpisů, podle vyhlášky č. 335/1997 Sb., ve znění pozdějších předpisů, a podle nařízení (ES) č. 110/2008;
- sledovatelnosti podle nařízení (ES) č. 178/2002 a nařízení vlády č. 317/2012 Sb.;
- označení ochranou kontrolní páskou podle vyhlášky č. 149/2006 Sb., ve znění vyhlášky č. 310/2012 Sb., kterou se stanoví vzor, rozměry, náležitosti a ochranné prvky kontrolní pásky.

Předmětem odběru vzorků byly lihoviny s obsahem alkoholu od 20 % obj., a především lihoviny, u kterých je zvýšená pravděpodobnost jejich falšování (viz příloha k metodice), nejčastěji konzumované lihoviny (např. tuzemák, vodka, ovocné destiláty). Nestanovuje se minimální počet odebraných vzorků. U odebraných vzorků byla se provedena analýza na obsah etanolu, metanolu a 2-propanolu.

3. Důvody sledování

Dne 10. září 2012 byla Ministerstvem zdravotnictví vyhlášena mimořádná kontrolní akce zaměřená na kontrolu původu alkoholu a kontrolu nabývací dokumentace. Pozornost orgánů ochrany veřejného zdraví se soustředila na sledovatelnost alkoholických nápojů nabízených v provozovnách společného stravování. Tato mimořádná kontrolní akce probíhala až do konce roku 2012.

Důvodem k vyhlášení mimořádné kontrolní akce bylo oficiální potvrzení informace ze dne 6. září 2012 o závažných zdravotních potížích pacientů hospitalizovaných v Moravsko-

slezském kraji z důvodu otravy metylalkoholem, kdy příčinou byla konzumace alkoholických nápojů s vysokým obsahem metylalkoholu. První úmrtí se objevila 10. 9. v Havířově na Karvinsku, později se vyskytly další případy i v jiných regionech. Dne 11. září 2012 bylo vydáno varování ministra zdravotnictví, který varoval širokou veřejnost před konzumací alkoholických nápojů, u kterých není jasný a zaručený původ, v souvislosti s rostoucím počtem případů týkajících se otravy metanolem. Součástí informace bylo doporučení Toxikologického informačního střediska, jak postupovat v případě podezření na otravu metylalkoholem. Vzhledem k závažnosti problému rozhodlo Ministerstvo zdravotnictví 12. září 2012 o plošném zákazu prodeje a rozlévání lihovin typu destilátů a tuzemáku s obsahem etanolu vyšším než 30 % obj. ve stáncích, stáncích s občerstvením, mobilních stáncích a jiných mobilních provozech a zařízeních. Dosavadní šetření vedla k tomu, že hlavní příčinou je prodej a konzumace levných tuzemských druhů lihovin (zejména vodky, tuzemáku), které se prodávají nebo rozlévají v rámci stánkového prodeje. Usnesením Vlády ČR ze dne 12. září 2012 č. 675 bylo uloženo ministru zdravotnictví zřídit dočasný krizový štáb ze zástupců různých orgánů státní správy. Úkolem štábu bylo zajištění pravidelného hodnocení aktuální situace v oblasti intoxikace metylalkoholem a efektivity realizovaných opatření.

Z důvodu rostoucího počtu hospitalizací a počtu úmrtí v důsledku otravy metylalkoholem dne 14. září vyhlásil ministr zdravotnictví rozšíření mimořádného opatření na všechny provozovny potravinářských podniků, a zakázal nabízení k prodeji, prodej a jiné formy nabízení ke spotřebě lihovin od objemu etanolu od 20 % obj. Důvodem bylo potvrzení, že kontaminované lihoviny byly zakoupeny i v kamenných prodejnách a byly potvrzeny nové druhy kontaminovaných lihovin. Po diskusi s Policií ČR byl na webových stránkách Ministerstva zdravotnictví zveřejněn seznam možných padělků lihovin, který byl průběžně aktualizován. V návaznosti na diskuse s představiteli Evropské komise bylo mimořádné opatření rozšířeno dne 20. září 2012 o zákaz vývozu lihovin, včetně vývozu soukromými osobami, s obsahem etanolu od 20 % obj. mimo území České republiky. V rámci těchto diskusí bylo zdůrazňováno, a následující vývoj toto potvrdil, že kontaminace lihovin se týká pouze levných domácích značek a je omezena regionálně, a v žádném případě se nejedná o lihoviny značkové české nebo zahraniční, a že současně se jedná o lihoviny, které nejsou vyváženy mimo území České republiky. Ke dni 31. prosince 2012 byl počet úmrtí v souvislosti s otravami metylalkoholem 42 osob, a celkem bylo hospitalizováno 124 osob.

Byla zajištěna komunikace o probíhajících kontrolách šetření případů intoxikace metylalkoholem směrem k Evropské komisi. Informace byly po počátečním opatrném postupu, kdy vzhledem k policejnímu vyšetřování bylo nutné s informacemi nakládat tak, aby nebyl ohrožen postup Policie ČR, byly pravidelně informace vkládány do systému RASFF (systém rychlého varování pro potraviny a krmiva). Státní zdravotní ústav v Praze zřídil informační linku a zvláštní webovou stránku, kde byly zveřejňovány informace s reakcemi na nejčastější dotazy ze strany veřejnosti. Na velký zájem o prověření lihovin na obsah metylalkoholu ze strany veřejnosti Státní zdravotní ústav umožnil provést analýzu tří vzorků lihovin zdarma pro každého zájemce, další vzorky byly analyzovány za úhradu. Státní zdravotní ústav rovněž zpracoval rychlé zhodnocení rizika k obsahu metanolu a 2-propanolu v lihovinách, které byly zveřejněny na webových stránkách a byly dostupné všem-dozorovým orgánům. Informace byly rovněž zveřejňovány na webových stránkách krajských hygienických stanic s cílem zajistit co nejvyšší míru informovanosti veřejnosti. Byly zřízeny

informační linky, prostřednictvím kterých bylo reagováno na dotazy občanů. Pravidelně byla informována média, kterým byly poskytovány aktuální informace o počtu provedených kontrol jednotlivých dozorových orgánů a složek, o jejich výsledcích, o odebraných a vyšetřených vzorcích a o aktuálním stavu hospitalizovaných osob a o úmrtích v souvislosti s intoxikací metylalkoholem.

Kontroly prováděné Krajskými orgány ochrany veřejného zdraví byly zaměřovány nejen na dodržování mimořádného opatření, ale pravidelně byl kontrolován původ a způsob nabytí lihovin. Kontroly byly především cíleně zaměřovány na problematické provozovny, zejména stánkový prodej, provozovny „nižší“ cenové skupiny, výčepy, herny a bary, kde lihoviny představují hlavní nabídku. V některých krajích byly organizovány společné kontroly všech kontrolních orgánů, např. společné kontroly probíhaly ve Zlínském kraji, kde byla mimo jiné provedena i v jednom případě u distributora lihu provedena také kontrola manipulace s chemickými látkami a dodržování chemického zákona. Kontrolní akce probíhaly i ve dnech pracovního volna, kdy pozornost byla soustředěna zejména na jednorázové společenské, kulturní a sportovní akce. Při kontrolách dodržování mimořádných opatření byl v první fázi kladen důraz na informovanost provozovatelů, druhá fáze byla již restriktivní. Při zjištěných nedostatecích byly prováděny kontroly následné, které byly prováděny i v případě dalších rizikových provozoven.

Charakter porušení se měnil v závislosti na aktuálně platné verze mimořádného opatření, ale nejčastěji se jednalo o:

- prodej lihovin bez dohledání původu a nabývacích dokladů,
- prodej lihovin s obsahem etanolu nad 20 % obj.;
- porušení zákazu nabízení k prodeji lihovin spočívajícím v umístění nápojových lístků s nabídkou lihovin od 20 % obj. etanolu;
- prodej lihovin s obsahem etanolu od 20 % obj. vyrobených v roce 2012 bez prohlášení o původu.

S ohledem na trvalý bezprostřední ohrožení zdraví fyzických osob nebezpečnými a z nebezpečnosti podezřelými lihovinami přijalo Ministerstvo zdravotnictví další opatření ke snížení rizika konzumace lihovin kontaminovaných metanolem. V období od 6. – 28. prosince 2012 bylo umožněno občanům předávat podněty krajským hygienickým stanicím k šetření lihovin podezřelého nebo neznámého původu a v rámci této mimořádné akce mohli rovněž občasně požádat o bezplatnou analýzu lihoviny. Důvodem tohoto postupu bylo přetrvávající riziko výskytu otrav metylalkoholem, nedohledání všech kontaminovaných lihovin v distribuční síti a kritické období vánočních svátků a končícího roku, kdy byl předpoklad, že by mohlo docházet ke zvýšené konzumaci lihovin nejen v domácnostech, ale i při různých kulturních a společenských akcích, konaných v tomto období.

V rámci mimořádné kontrolní akce v prosinci 2012 od začátku vyhlášení akce až do jejího ukončení byl o možnost bezplatného vyšetření lihovin na obsah metanolu ze strany občanů velký zájem. V rámci této mimořádné akce bylo poskytnuto cca 21770 konzultací – fyzických, telefonických, mailových, které se týkaly bezpečnosti lihovin, které byly občany již dříve zakoupeny nebo pocházely z místních pálenic. 6080 občanů požádalo o konzultaci osobně, kdy bylo odebráno celkem 6970 vzorků. V odůvodněných případech odebrané vzorky lihoviny byly pravidelně odesílány do zdravotních ústavů k laboratorní analýze. Z tohoto počtu bylo cca 81 % vzorků hodnoceno jako vyhovujících požadavkům relevantních právních

předpisů. Z celkového počtu nevyhovujících vzorků byla nadlimitní hodnota metanolu zjištěna cca v 5 % a zvýšený obsah 2-propanolu cca v 6 % z celkového počtu analyzovaných vzorků, v několika případech bylo zjištěno současné překročení metanolu a 2-propanolu současně. Po obdržení výsledků byli občané ihned informováni. V případě výsledků nevyhovujících byly předávány protokoly dalším zainteresovaným orgánům.

Vzhledem k tomu, že se ojediněle vyskytují případy intoxikace metanolem a nebyl došetřen celý objem kontaminovaných lihovin, rozhodl hlavní hygienik o pokračování kontrolní akce z roku 2012.

Výsledky státního zdravotního dozoru

V rámci plnění cíleného úkolu hlavního hygienika České republiky bylo provedeno 3894 šetření v 3706 provozovnách stravovacích služeb. Celkově bylo uděleno 200 sankcí v celkové výši 394.800,- Kč za lihoviny bez dokladů a bez kontrolní pásky, ve třech případech byla nařízena likvidace za nedoložení potřebných dokladů. V několika případech bylo šetření provedeno ve spolupráci s Policí ČR nebo s orgány celní správy.

Ve většině případů byly dodrženy požadavky na uvádění lihoviny na trh, lihoviny byly označeny originální kontrolní páskou, byla vyznačena šarže a byla doložena dokumentace podle nařízení vlády č. 317/2012 Sb. Nákup lihovin ve stravovacích službách je prováděn většinou ve velkoobchodech, kdy jsou přímo na dokladu o nabytí uvedeny příslušné šarže lihovin. Pokud potřebné doklady nebyly k dispozici v době kontroly, byly předloženy dodatečně ve stanovených termínech, ale v některých případech provozovatelé nevěnují pozornost druhu nákupního dokladu, kdy např. na paragonu velkoobchod neuvádí označení šarže, a provozovatel následně při kontrole není pak schopen při kontrole stanovené doklady dle nařízení vlády č. 317/2012 Sb. doložit. Další případy se týkají nákupu lihovin při různých obchodních akcích v prodejnách potravin, kdy požadované dokumenty nebyly na provozovnách k dispozici. Načatá balení lihovin měla v naprosté většině zbytky kontrolních pásek. V případě nedoložení dokladů o původu a nabytí lihovin byla nařízena jejich likvidace.

KHS kraje	Počet kontrol	Počet provozoven	Počet sankcí	Výše sankcí	Počet opatření
hl. města Prahy	354	325	80	99 000,-	0
Středočeského	634	633	8	25.000,-	10
Jihočeského	355	355	0	0	0
Plzeňského	24	23	0	0	0
Karlovarského	197	197	0	0	0
Ústeckého	754	611	5	11.500,-	15
Libereckého	232	232	0	0	0
Královéhradeckého	556	556	10	30.000,-	8
Pardubického	257	257	0	0	0
Vysočina	198	196	12	31.000,-	4
Moravskoslezského	166	160	61	131.000,-	2
Olomouckého	24	24	3	2.000,-	0
Jihomoravského	23	23	1	6.000,-	0
Zlínského	120	114	24	67.300,-	1
celkem	3894	3706	200	402.800,-	40

V rámci kontrolní akce bylo odebráno 693 vzorků různých druhů lihovin s obsahem etanolu nad 20% obj.. Pozornost se soustředila na lihoviny, které byly v roce 2012 předmětem nejvyššího zájmu a u nichž bylo nejčastěji zjišťováno porušení právních předpisů a falšování. Nejvíce bylo odebráno různých typů vodky (23%), tuzemáku (22%) a ovocných destilátů (16,6%).

Z výsledků laboratorního vyšetření vyplývá, že pouze asi 5% odebraných lihovin nevyhovělo stanoveným požadavkům na etanol, metanol a 2-propanol. V případě metanolu a 2-propanolu se jednalo pouze o 2 vzorky, kdy se ale nejednalo o množství zdraví poškozující. Překvapivé je ale zjištění, že výrobky nevyhověly na obsah etanolu, kdy se jednalo o zjištění, že obsah etanolu zjištěný v lihovině byl nižší než obsah deklarovaný na obalu výrobku, Tyto případy byly hodnocena jako klamání spotřebitele a byly postoupeny příslušnému dozоровému orgánu k dalším opatřením.

KHS kraje	Počet odebraných vzorků	Počet nevyhovujících	Nevyhovujících kritérium	poznámka
HI. města Prahy	36	2	etanol	nižší než obsah deklarovaný na obalu
Středočeského	19	1	etanol	nižší než obsah deklarovaný na obalu
Jihočeského	40	0	0	
Plzeňského	30	0	0	
Karlovarského	4	0	0	
Ústeckého	71	6	0	
Libereckého	60	0	0	
Pardubického	0	0	0	
Královéhradeckého	22	7	etanol	nižší než obsah deklarovaný na obalu
Moravskoslezského	107	12	11 x etanol, 1x metanol, 1x 2-propanol	nižší než obsah deklarovaný na obalu
Olomouckého	23	0	0	
Vysočina	14	7	7x etanol	nižší než obsah deklarovaný na obalu
Jihomoravského	55	0	0	
Zlínského	212	21	etanol	nižší než obsah deklarovaný na obalu
Celkem	693	35		

Závěr

Na základě výsledků cíleného SZD lze konstatovat, že v provozovnách stravovacích služeb jsou nabízeny v naprosté většině lihoviny známého a doložitelného původu. Pokud se jedná o sledované znaky, nebyla ani v jednom případě zjištěna lihovina, který by obsahem metanolu nebo 2-propanolu ohrožovala lidské zdraví. Problémem se jeví obsah etanolu, kdy byl potvrzeny případy nižšího množství než obsah deklarovaný na obale lihoviny, což lze hodnotit jako klamání spotřebitele. Ve většině těchto případů se jednalo o originální lihoviny, kdy provozovatel stravovací služby nemohl danou skutečnost nijak ovlivnit, a opatření je nutné přijat u výrobce předmětných lihovin.